

AMALAN TERBAIK PELAKSANAAN SERTU DALAM INDUSTRI HALAL DI MALAYSIA

Best Practices of Islamic Cleansing (Sertu) Implementation in the Malaysian Halal Industry

Sumaiyah Abd Aziz ⁱ, Mohd Mahyeddin Mohd Salleh ⁱⁱ, Mustafa 'Afifi Abdul Halim ⁱⁱⁱ & Hasdhatul Nor Aliah Md Said ^{iv}

ⁱ Pensyarah Kanan, Fakulti Ekonomi dan Muamalat & Penyelaras Latihan dan Kosultansi, International Fatwa dan Halal Centre, Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai, 71800 Nilai, Negeri Sembilan, sumaiyah@usim.edu.my

ⁱⁱ Pensyarah Kanan, Fakulti Syariah dan Undang-undang, Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai, 71800 Nilai, Negeri Sembilan, mahyeddin@usim.edu.my

ⁱⁱⁱ Pensyarah Kanan, Fakulti Syariah dan Undang-undang, Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai, 71800 Nilai, Negeri Sembilan, afifi@usim.edu.my

^{iv} Pelajar Siswazah, Fakulti Syariah dan Undang-undang, Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai, 71800 Nilai, Negeri Sembilan, noraliahmdsaid@gmail.com

Abstrak	Abstract
<i>Pelaksanaan sertu menjadi semakin penting bagi industri sederhana dan besar di Malaysia yang ingin mendapatkan pensijilan halal. Walaupun sertu bukanlah sesuatu yang wajib dilakukan, syarikat perlu mewujudkan prosedur operasi standard (SOP) secara bertulis berkaitan sertu sebagai persediaan sekiranya berlaku ketidakakuran yang perlu kepada proses sertu (jika berkaitan) dan ini digariskan sebagai salah satu keperluan dalam Sistem Jaminan Halal atau Halal Assurance System (HAS), Sistem Pengurusan Halal Malaysia (MHMS) 2020. Artikel ini bertujuan untuk melihat amalan terbaik pelaksanaan sertu dalam industri halal di Malaysia. Kajian ini dilaksanakan secara kualitatif, dengan menumpukan kepada kaedah pengumpulan data secara analisis dokumen, temubual bersemuka dan pemerhatian secara langsung. Terdapat lapan dapatan yang diketengahkan dalam kajian ini iaitu keperluan garis panduan</i>	<i>Implementation of Islamic cleansing (sertu) is becoming increasingly important for medium and large industries in Malaysia that apply for halal certification. Although the Islamic cleansing (sertu) is not a mandatory requirement, the company must establish a standard operating procedure (SOP) in connection with the Islamic cleansing (sertu) in the event of non-compliance with the certification process (if applicable) and this is outlined as one of the requirements in the Halal Assurance System (HAS), Malaysian Halal Management System (MHMS) 2020. This article aims to look at the best practices for implementing an Islamic cleansing (sertu) in the Malaysian halal industry. The study was conducted qualitatively, focusing on data collection methods through document analysis, face-to-face interviews and direct observation. There are eight findings highlighted in this study: requirement of specific guidelines for each halal scheme; procedures and management of the Islamic cleansing (Sertu); career</i>

<i>khusus bagi setiap skim halal; prosedur dan pengurusan sertu; peluang kerjaya sebagai jurusertu yang bertauliah; keperluan kepada penganjuran kursus/latihan sertu; cabaran yang dihadapi dalam melaksanakan proses sertu; fi pengurusan dan khidmat sertu; pangkalan data penyedia perkhidmatan sertu dan inovasi dalam menjalankan sertu. Kajian ini mencadangkan agar JAKIM dan JAIN/MAIN menambahbaik dan memantapkan garis panduan sertu yang sedia ada demi kebaikan industri halal di Malaysia.</i> Kata kunci: Sertu, amalan terbaik, industri halal, Malaysia	<i>opportunities as a qualified Islamic cleansing (sertu) professional; requirements for organizing training/ courses on Islamic cleansing (sertu); the challenges faced in implementing the Islamic cleansing (sertu) process; management fees and services of Islamic cleansing (sertu); a database of Islamic cleansing (sertu) service providers and innovation of Islamic cleansing (sertu). This study proposes that JAKIM and JAIN/MAIN improve and strengthen existing guidelines for the benefit of the halal industry in Malaysia.</i> Keywords: Islamic cleansing (sertu), best practices, halal industry, Malaysia

PENDAHULUAN

Amalan sertu terkenal dan tidak asing lagi di kalangan umat Islam yang bermazhab Syafie, digunakan dalam keadaan yang memerlukan penyucian kepada mana-mana bahagian badan yang terkena najis *mughallazah* (anjing dan babi) dengan air bercampur tanah sekali diikuti air mutlak enam kali (Kamus Dewan Edisi Keempat). Perbuatan sertu ini lebih dikenali dengan istilah “samak atau menyamak” di kalangan penduduk Islam di Malaysia.

Memandangkan terdapat permintaan yang tinggi daripada pengguna produk dan servis yang mementingkan kesucian dan kehalalan barangan yang mereka gunakan, pengeluar produk dan servis kini juga sanggup memenuhi syarat-syarat yang dikenakan bagi memastikan mereka mendapat pensijilan halal. Terkini, terdapat sembilan (9) skim permohonan bagi Skim Pensijilan Halal Malaysia (JAKIM, 2020a) iaitu:

- 1) Produk makanan dan minuman;
- 2) Produk kosmetik;
- 3) Produk farmaseutikal;
- 4) Premis makanan;
- 5) Produk barang gunaan;
- 6) Perkhidmatan logistik;
- 7) Rumah sembelihan;
- 8) Pengilangan kontrak/ OEM; dan
- 9) Produk peranti perubatan.

Sistem Pengurusan Halal Malaysia (2020) mempunyai dua komponen utama iaitu Sistem Kawalan Halal Dalamam atau *Internal Halal Control System* (IHCS) dan Sistem Jaminan Halal atau *Halal Assurance System* (HAS). IHCS penting bagi industri kecil dan mikro, di mana hanya komponen ini mengandungi tiga (3) sub-komponen iaitu: polisi halal, kawalan bahan mentah dan kebolehkesanan. Manakala bagi syarikat-syarikat atau industri yang bersaiz besar dan sederhana, mereka perlu memberi perhatian kepada HAS yang mengandungi 10 sub-komponen iaitu: polisi halal, Jawatankuasa Halal Dalamam (termasuk Eksekutif Halal), kawalan risiko halal, kawalan bahan mentah, audit halal dalamam, latihan halal, kebolehkesanan, semakan HAS, analisis makmal dan sertu. Jadual 1 menunjukkan perbezaan antara dua komponen utama di dalam Sistem Pengurusan Halal Malaysia (2020).

SISTEM PENGURUSAN HALAL MALAYSIA	
SISTEM KAWALAN HALAL DALAMAN (IHCS) [Bagi industri kecil dan mikro]	SISTEM JAMINAN HALAL (HAS) [Bagi industri besar dan sederhana]
• Polisi halal • Kawalan bahan mentah • Kebolehkesanan	• Polisi halal • Jawatankuasa Halal Dalamam (termasuk Eksekutif Halal) • Kawalan risiko halal • Kawalan bahan mentah • Audit halal dalamam • Latihan halal • Kebolehkesanan • Semakan HAS • Analisis makmal • Sertu

Jadual 1: Komponen dan sub-komponen Sistem Pengurusan Halal Malaysia [Sumber: Sistem Pengurusan Halal Malaysia (2020)]

Walaupun proses sertu ini bukanlah sesuatu yang wajib dilakukan, syarikat-syarikat atau industri yang bersaiz besar dan sederhana, mereka boleh mewujudkan prosedur operasi standard (SOP) secara bertulis berkaitan sertu sebagai persediaan sekiranya berlaku ketidakakuran yang perlu kepada proses sertu (jika berkaitan) dan ini digariskan sebagai salah satu keperluan dalam Sistem Jaminan Halal (HAS), Sistem Pengurusan Halal Malaysia 2020. Sistem Pengurusan Halal Malaysia (2020) juga telah menggariskan bahawa prosedur sertu yang dibangunkan hendaklah selari dengan garis panduan yang diterbitkan oleh Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) dan peraturan yang ditetapkan oleh Jabatan Agama Islam Negeri (JAIN)/Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) dan rekod hendaklah disimpan dan mudah

dirujuk semasa pemeriksaan Pensijilan Halal Malaysia dijalankan. Sekiranya berlaku situasi yang memerlukan proses sertu dijalankan terutamanya jika berlaku ketidakakuran dan keadaan di mana melibatkan najis *mughallazah* dan proses ini perlu dilaksanakan apabila arahan diterima daripada pihak berkuasa berwajib. Proses sertu ini juga memerlukan keberadaan kakitangan JAIN/MAIN sebagai saksi dan pengesah bahawa proses sertu dijalankan dengan sempurna (JAKIM, 2013).

Kaedah sertu yang lazimnya dilakukan secara tradisional adakalanya juga tidak sesuai dipraktikkan pada sesetengah industri dan memerlukan proses sertu dilaksanakan mengambilkira kekangan yang ada (JAKIM, 2013). Ini kerana, terdapat industri yang mempunyai mesin dan peralatan yang sensitif terhadap air seperti mesin pembuatan ubat dan *operational line* seperti *belt conveying* dan proses sertu yang perlu dilakukan telah dinyatakan seperti dalam Garis Panduan Sertu Menurut Perspektif Islam yang diterbitkan oleh JAKIM. Di samping itu juga, sekiranya proses sertu perlu dilakukan ke atas kawasan yang dipasang karpet secara keseluruhannya (contoh seperti di masjid), kaedah sertu secara tradisional juga tidak sesuai dilaksanakan pada keadaan seperti ini. Oleh yang demikian, proses sertu yang dilakukan perlu mengambilkira kekangan-kekangan yang wujud.

Selain daripada menjadi salah satu sub-komponen HAS, dapatan temubual yang dijalankan oleh penyelidik kepada penyedia khidmat sertu juga mendapati bahawa proses sertu ini juga mendapat perhatian dan permintaan daripada pengguna yang inginkan ketenangan fikiran dalam isu-isu yang membelenggu kehidupan seharian mereka. Pengguna-pengguna ini mempunyai permintaan seperti melakukan proses sertu apabila membeli rumah sub-jualan atau kenderaan terpakai yang diragui status barang tersebut ketika dimiliki oleh pemilik sebelumnya. Maka, dengan adanya permintaan-permintaan seperti inilah yang memberi ruang wujudnya syarikat perkhidmatan yang menawarkan servis bagi melakukan proses sertu. Proses sertu seperti ini bukanlah bertujuan untuk permohonan halal.

Dalam pelaksanaan amalan sertu, sama ada bagi tujuan permohonan halal atau tidak, terdapat banyak isu antaranya adalah dari segi bahan yang sesuai digunakan bagi industri tertentu untuk melakukan proses sertu. Banyak kajian telah dijalankan melihat kepada perbezaan pendapat mengenai amalan sertu dalam mazhab-mazhab yang muktabar dan kajian-kajian ini lebih bersifat deskriptif – mengkaji apa yang terdapat di dalam kitab-kitab dan buku panduan sedia ada. Mengambil pendekatan yang berbeza, artikel yang ditulis ini akan memfokuskan tentang amalan terbaik pelaksanaan sertu dalam industri halal di Malaysia. Amalan terbaik ini adalah berdasarkan

dapatan yang diterima secara primer – melalui temubual dan pemerhatian yang dilakukan oleh para penyelidik terhadap syarikat-syarikat dan pihak autoriti agama yang terlibat secara langsung dalam mempraktikkan amalan sertu ini buat industri halal khususnya.

SOROTAN LITERATUR

Sertu Menurut Mazhab Syafie

Menurut mazhab Shafie, sertu wajib dilaksanakan apabila berlaku percampuran dengan najis *mughallazah* (babi, anjing dan keturunan keduanya). Hukum sertu adalah didasarkan kepada beberapa dalil, antaranya hadis yang menyatakan perlunya mencuci bekas yang dijilat oleh anjing dengan tujuh kali basuhan, termasuk salah satu basuhan menggunakan air tanah. Hadis ini direkodkan oleh Imam Muslim dalam *Sahihnya* seperti berikut:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «طَهُورُ إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ، أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ لَاهُنَّ بِالنُّرَابِ»

Daripada Abū Hurairah RA, bahawasanya Rasulullah SAW bersabda: “Apabila bekas salah seorang daripada kamu dijilat oleh anjing, maka untuk menyucikan hendaklah dibasuh tujuh kali, basuhan pertamanya dengan tanah” (Muslim, t.th., Kitāb al- Ṭahārah, Bāb Ḥukm Wulūgh al-Kalb)

Selain daripada itu, dalam hadis yang lain pula Rasulullah SAW mengarahkan supaya air yang berada dalam bekas yang telah dijilat oleh anjing dibuang dan selepas itu bekas tersebut mestilah dibasuh dengan tujuh kali basuhan. Hadis ini diriwayatkan oleh Abu Hurairah sepertimana berikut:

«إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيُرْفُهُ ثُمَّ لِيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ»

“Apabila anjing menjilat bekas minuman salah seorang daripada kamu, maka hendaklah buang air yang ada di dalam bekas itu, kemudian hendaklah dibasuh tujuh kali” (Muslim, t.th., Kitāb al- Ṭahārah, Bāb Ḥukm Wulūgh al-Kalb)

Ibn Daqīq al-‘Aid (t.th, 1:74) ketika mensyarahkan hadis jilatan anjing tersebut berkata, berdasarkan kepada kedua-dua hadis di atas, jelas menunjukkan bahawa anjing termasuk dalam kategori najis. Ini kerana, arahan Rasulullah SAW supaya air yang telah dijilat oleh anjing dibuang dan bekasnya dibasuh, seperti dinyatakan pada hadis yang kedua, menunjukkan bahawa ia adalah najis. Selain itu, lafaz "طهور" (*ṭahūr*) yang bermaksud ‘bersih’ hanya digunakan dalam dua keadaan iaitu sama ada; bersih daripada hadas atau daripada najis. Justeru itu, dalam konteks bekas minuman, istilah yang lebih tepat digunakan adalah bersih daripada najis.

Meskipun nas hadis secara zahir hanya menyebut jilatan anjing sahaja sebagai najis, tetapi menurut jumhur ulama, bahagian-bahagian anjing yang lain seperti kulit, bulu dan tulang juga adalah najis. Perkara ini ditetapkan berdasarkan kepada kaedah *qiyās*. Ini kerana, sekiranya mulut anjing yang dianggap sebagai bahagian yang paling bersih pun dihukumkan najis (disebabkan tabiat anjing sering menjilat lidah ke mulutnya), maka apatah lagi bahagian-bahagian yang selainnya, sudah tentulah lebih utama dianggap najis (al-Zuhaili, 2007, 1:306; Ibn Hajar al-Haitamī, 1983, 1:312). Justeru, kesemuanya perlu dibersihkan dengan kaedah sertu yang disebutkan dalam hadis.

Manakala untuk kes peralatan yang dicemari najis babi, mazhab Shafi'i berpandangan kaedah membasuhnya adalah sama seperti membersihkan najis anjing (Mohd Mahyeddin Mohd Salleh, 2017). Perkara ini ditetapkan menerusi kaedah *qiyās*, bersandarkan kepada hujah bahawa keadaan babi adalah lebih teruk berbanding anjing, kerana pengharaman babi disebut secara jelas oleh Al-Quran. Oleh itu, babi adalah lebih utama dari segi najisnya (Abū Ishāq al-Shīrāzī, t.th).

Berdasarkan nas hadis, baginda Rasulullah SAW juga tidak menyatakan secara spesifik mengenai jenis tanah yang perlu digunakan, justeru perkara ini kekal dalam hukumnya yang umum, iaitu bermaksud boleh menggunakan apa sahaja jenis tanah asalkan tidak dicemari dengan najis. Walaubagaimanapun, dalam konteks masa kini, terdapat keperluan supaya diwujudkan standard tanah yang ingin digunakan untuk menyertu, kerana ada sesetengah peralatan yang sensitif dengan penggunaan tanah biasa.

Berhubung alternatif kepada air tanah pula, sudah ada fatwa di Malaysia yang dikeluarkan oleh Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Kali Ke-76 pada 21-23 November 2006; mengenai keharusan menggunakan sabun tanah liat atau sabun *taharah*. Namun beberapa syarat mesti dipatuhi iaitu tanah tersebut suci, peratusan kandungan tanah dalam sabun melebihi daripada bahan-bahan yang lain, serta kaedah samak tersebut dilakukan mengikut syarak.

Proses Sertu Dalam Industri Halal

Proses sertu yang ditetapkan oleh syarak sebenarnya sedikit berbeza dengan apa yang diamalkan dalam industri halal ketika ini. Ini kerana, jika melihat kepada saranan baginda Rasulullah SAW, sertu boleh dilakukan menggunakan air tanah, tanpa dikhususkan jenis-jenis tanah tertentu. Walaubagaimanapun, dalam industri terdapat peralatan dan mesin yang

amat sensitif serta mudah rosak jika terkena air tanah. Justeru, keadaan ini memerlukan kepada penetapan spesifikasi dan standard tanah yang bersesuaian.

Sehubungan itu, terdapat beberapa kajian yang telah dibuat mengenai spesifikasi tanah untuk proses sertu. Antaranya kajian oleh Hashim, Kassim, Hashim dan Jol (2013), yang memfokuskan kepada penetapan kriteria tanah untuk tujuan sertu termasuk dari sudut pH, kelembapan, kandungan mikrob dan logam toksik tanah. Pembangunan kriteria ini boleh meningkatkan keyakinan pengguna terhadap produk halal, sekaligus menyumbang kepada pertumbuhan industri halal.

Selain itu, menurut Kassim, Hashim, Hashim & Jol (2014), proses sertu dalam industri halal tidak boleh lagi berpandukan kaedah tradisi, sebaliknya perlu juga meraikan jenis-jenis mesin yang hendak dibersihkan disebabkan sifatnya yang sensitif dan mudah rosak jika terdedah kepada bahan pencuci tertentu. Kajian mereka telah menyarankan keperluan mewujudkan garis panduan penggunaan tanah liat untuk tujuan sertu dalam bidang-bidang berkaitan halal. Ini termasuklah pengambilkiraan sifat kimia tanah, keselamatan dan kandungan toksik.

Terdapat juga pengkaji yang melihat dari sudut integriti amalan sertu bagi halal logistik, sepertimana yang dilakukan oleh Ahmad & Mohd Shariff (2016). Kajian ini menekankan kepada kesedaran yang perlu dimiliki oleh para pengusaha yang terlibat dalam rantai penyediaan makanan halal, mengenai kepentingan sertu. Bagi memastikan integriti halal mengenai sertu terjaga, ia perlu kepada pemerksaan empat faktor iaitu prosedur, produk, proses dan pelaksana sertu.

Kajian mengenai pelaksanaan sertu industri telah dijalankan oleh Salleh, Halim & Abd Aziz (2020) yang menyatakan wujudnya perbezaan antara amalan sertu Syariah dan industri dalam aspek prosedur dan kaedah, khususnya yang melibatkan mesin dan peralatan yang sensitif dengan air, serta kawasan sukar seperti berkarpet. Di peringkat JAKIM pula, telah pula diwujudkan satu garis panduan khusus mengenai sertu iaitu "Garis panduan Sertu Menurut Perspektif Islam". Garis panduan ini perlu dirujuk oleh penyedia-penyedia perkhidmatan sertu dan Jabatan Agama Islam Negeri (JAIN) ketika proses sertu ingin dilakukan.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini dijalankan menggunakan kaedah penyelidikan kualitatif. Kaedah kualitatif ini sangat sesuai digunakan bagi mengkaji isu sertu ini

memandangkan masih belum banyak kajian yang dilakukan dan kaedah ini akan memberikan data yang lebih banyak untuk mencapai objektif kajian. Umumnya, penyelidikan kualitatif dilakukan apabila terdapat sedikit kes atau subjek (Cresswell, 1994).

Penyelidikan kualitatif memberi penekanan kepada pemahaman melalui pemeriksaan yang teliti terhadap perkataan seseorang, tindakan dan rekod serta daripada bersikap objektif, penyelidikan kualitatif mengambil pandangan perspektif (Maykut and Morehouse, 1994). Terdapat tiga cara utama kajian ini dijalankan iaitu dengan menggunakan analisis dokumen, temubual kualitatif secara mendalam dengan pihak syarikat dan autoriti agama serta pemerhatian lapangan.

Analisis dokumen ini perlu dilakukan untuk mengetahui dengan terperinci mengenai apa yang telah ada, dijalankan dan ditulis mengenai kajian yang hendak dijalankan. Analisis dokumen dibuat terhadap sumber-sumber rujukan primer dan sekunder, antaranya ialah:

- 1) Garis Panduan Sertu Menurut Perspektif Islam (diterbitkan oleh JAKIM);
- 2) Draf Sistem Pengurusan Halal Malaysia (2019);
- 3) Draf Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia (Domestik) 2019;
- 4) Akta-akta dan garis panduan yang berkenaan dengan halal dan isu yang sedang dikaji; dan
- 5) Kajian-kajian lepas berkenaan sertu.

Temubual kualitatif dipilih kerana metod ini memberikan ruang kepada penyelidik untuk meneroka pandangan subjek kajian kami dan mengambilkira pandangan yang diberikan adalah status realiti yang perlu dihormati (Silverman, 2016). Temubual mendalam secara bersemuka dan separa berstruktur telah dilakukan terhadap dua (2) syarikat yang menyediakan khidmat sertu (disebut sebagai Syarikat G dan Syarikat H) dan tiga (3) pihak autoriti agama (selepas ini disebut sebagai Jabatan S, Jabatan T dan Jabatan U) yang terlibat dalam mengawal selia proses sertu yang dijalankan.

Temubual yang dijalankan secara bersemuka ini mempunyai kelebihan kerana para penyelidik boleh menyesuaikan soalan-soalan seperti yang diperlukan, menjelaskan keraguan dan memastikan respon difahami dengan betul dengan mengulangi atau menguraikan soalan-soalan yang ditanya kepada pihak yang ditemubual (Cavana, Delahaye & Sekaran, 2001). Para penyelidik juga boleh melihat isyarat bukan lisan yang dipamerkan oleh responden seperti sebarang ketidakelesaian, stress atau masalah yang

dihadapi melalui air muka seperti mengerutkan kening, mengetuk saraf dan bahasa badan yang lain Cavana, Delahaye & Sekaran, 2001). Tanda-tanda seperti ini tidak akan kelihatan sekiranya temubual dijalankan secara atas talian Cavana, Delahaye & Sekaran, 2001).

Para penyelidik telah menyediakan dengan lebih awal soalan-soalan yang ingin ditanya kepada syarikat dan pihak autoriti agama yang terlibat agar proses temubual berjalan dengan lancar. Soalan-soalan ini juga telah dihantar terlebih awal kepada individu yang terlibat sebelum sesi temubual sebenar berlangsung. Ini bertujuan memberi gambaran kepada mereka mengenai isu-isu yang sedang dalam kajian serta memberi ruang kepada mereka untuk bersedia dengan maklumat-maklumat yang diperlukan.

Semasa proses temubual berlangsung, di samping berpandukan kepada soalan-soalan yang telah disediakan, para penyelidik juga melakukan proses "probing" iaitu bertanya dan menyelidik dengan lebih lanjut susulan daripada jawapan yang diterima daripada pihak yang ditemubual (Cavana, Delahaye & Sekaran, 2001). Proses temubual ini direkod dan selepas itu proses transkripsi dilakukan oleh pembantu penyelidik. Proses transkripsi ini (rekod temubual dipindahkan ke dalam bentuk dokumen bertaip) dilakukan beberapa kali untuk memastikan tiada maklumat penting yang tertinggal dan sehinggalah penyelidik berpuas hati dengan hasil transkripsi yang dilakukan.

Proses temubual ini amat penting bagi mendapatkan maklumat yang diperlukan dengan lebih tepat dan spesifik. Melalui temubual yang dijalankan juga, para penyelidik dapat lebih memahami isu-isu dan situasi yang berlaku dalam pelbagai industri berkenaan dengan proses pelaksanaan serti. Selepas selesai proses transkripsi, para penyelidik bersama-sama meneliti hasil transkripsi temubual untuk mengenalpasti tema atau isu-isu utama yang terhasil dan menganalisis data-data ini mengikut tema yang tersebut. Proses ini dilakukan secara manual. Cavana, Delahaye dan Sekaran (2001) menyatakan bahawa instrumen terbaik untuk menganalisis data kualitatif adalah otak manusia kerana ia adalah satu-satunya instrumen yang memiliki persepsi luas yang diperlukan, penghargaan yang kompleks dan kemampuan untuk mengurangkan data (ms. 176).

Tema-tema yang terhasil selepas proses analisis ini akan dibincangkan dengan lebih mendalam di bahagian dapatan kajian. Penegasan kepada dapatan tema dipersembahkan dalam perenggan yang ditulis, dengan menyatakan bahawa pandangan tersebut adalah daripada wakil syarikat dan pihak autoriti agama yang menjadi peserta bagi kajian ini.

Selain daripada itu, pemerhatian secara langsung telah dibuat oleh penyelidik pada 24 September 2018 di Brahims SATS Food Services Sdn Bhd selaku pengguna khidmat sertu bagi kelengkapan pinggan mangkuk, cawan dan kutleri yang digunakan semasa menyajikan makanan di dalam penerbangan. Pemerhatian yang dilakukan ini memberikan satu pengalaman baharu kepada penyelidik untuk menyaksikan inovasi kepada perkhidmatan sertu yang digunakan oleh salah satu syarikat yang menyediakan servis katering untuk syarikat penerbangan.

DAPATAN KAJIAN

Melalui kaedah temubual bersemuka yang dijalankan, terdapat beberapa dapatan penting yang akan dibincangkan secara lebih mendalam. Hasil dapatan ini akan dibincangkan mengikut tema dan isu utama yang ditimbulkan oleh responden proses temubual yang dijalankan.

Syarikat G merupakan syarikat yang mengeluarkan beberapa produk sertu seperti tanah dan sabun sertu sebelum melibatkan diri dalam memberikan perkhidmatan sertu. Syarikat G berpengalaman luas melakukan proses sertu dapur, pinggan mangkuk dan peralatan memasak hotel, dapur, peralatan memasak, pinggan mangkuk dan dewan makan kapal pelayaran mewah dan banyak lagi. Syarikat H adalah antara syarikat yang memberi khidmat berkenaan halal termasuk latihan dan perundingan termasuk memberi latihan mengenai sertu. Syarikat H juga berpengalaman luas melakukan khidmat sertu kepada klien dalam industri makanan dan minuman (F&B), dapur pusat dan dapur hotel. Syarikat G dan H juga tidak asing dalam memberi khidmat nasihat dan sertu bagi klien untuk tujuan bukan permohonan halal seperti sertu kusyen kenderaan persendirian dan rumah kediaman.

Jabatan S, Jabatan T dan Jabatan U adalah antara tiga pihak autoriti agama yang terlibat dalam mengawal selia proses sertu yang dijalankan. Dalam isu permohonan halal, semua syarikat yang ingin mendapatkan sijil halal akan menghantar permohonan secara atas talian di portal halal JAKIM dan audit lapangan akan dijalankan oleh JAIN/MAIN di mana syarikat beroperasi. Begitu juga dengan proses sertu, pemantauan dan kawal selia proses sertu akan dilaksanakan oleh JAIN/MAIN. Sijil pengesahan sertu juga akan dikeluarkan oleh pihak JAIN/MAIN.

Melalui temubual bersemuka bersama wakil daripada lima organisasi yang terlibat dalam isu sertu ini dan pemerhatian secara langsung, terdapat lapan tema atau isu utama yang terhasil untuk dibincangkan dalam bahagian ini. Lapan isu utama adalah:

1. Keperluan garis panduan sertu khusus bagi setiap skim halal;
2. Prosedur dan pengurusan sertu;
3. Peluang kerjaya sebagai jurusertu yang bertauliah;
4. Keperluan kepada penganjuran kursus/latihan sertu;
5. Cabaran yang dihadapi dalam melaksanakan proses sertu;
6. Fi pengurusan dan khidmat sertu;
7. Pangkalan data penyedia perkhidmatan sertu; dan
8. Inovasi dalam menjalankan sertu.

1. Keperluan Garis Panduan Sertu Khusus Bagi Setiap Skim Halal

Bermula 1 Januari 2021, terdapat sembilan skim dalam Pensijilan Halal Malaysia (Dosmestik). Sembilan skim ini mempunyai syarat dan keperluan tersendiri dalam memohon pensijilan halal. Umum mengetahui bahawa halal itu tidak terhad kepada ramuan dan bahan mentah yang digunakan sahaja, ianya merangkumi kesemua proses yang terlibat daripada mendapatkan sumber bahan mentah, pembuatan, pembungkusan, penghantaran dan lain-lain. Oleh itu, bagi proses yang memerlukan sertu dilaksanakan, ianya juga bergantung kepada kekangan yang wujud dalam industri tersebut.

Melalui temubual yang dijalankan, wakil Jabatan T mengakui bahawa garis panduan sertu sedia ada adalah bersifat umum dan tidak spesifik kepada keperluan industri-industri tertentu. Beliau mengatakan bahawa untuk proses sertu ini, industri dan bacaan dalam kitab lain, untuk amalan juga lain. Ini kerana, untuk melaksanakan proses sertu, jurusertu perlu tahu berapa nisbah air, berapa nisbah tanah yang tidak merosakkan mesin, adakah terlalu keruh – semuanya ada nisbah dia. Wakil Jabatan T ini juga turut menegaskan bahawa ada sesetengah mesin sensitif dengan air, maka, bagaimana hendak melaksanakan proses sertu menggunakan air tanah dan air. Oleh yang demikian, beliau mengatakan bahawa proses sertu ini tidaklah boleh dipukul rata dan sama untuk semua industri.

Syarikat H pula merupakan salah satu syarikat yang pada kebiasaannya akan memberi latihan dan bimbingan sertu yang asas kepada syarikat lain (klien Syarikat H) yang memerlukan. Syarikat tersebut (klien Syarikat H) yang akan mengaplikasikan proses sertu mengikut keperluan mereka. Wakil Syarikat H mengatakan bahawa mereka mengajar sekurang-kurangnya proses sertu yang asas. Dan selepas itu, mereka akan sesuaikan dengan keperluan sertu yang diminta oleh klien. Ini kerana, proses sertu seperti contoh logistik adalah tidak sama seperti untuk sertu dapur. Apatah lagi untuk proses sertu dalam industri farmaseutikal yang

mempunyai alatan yang sensitif – lebih memerlukan proses sertu yang bersesuaian.

Syarikat H sendiri mengakui bahawa mereka tidak mampu untuk melaksanakan proses sertu yang diperlukan oleh setiap skim kerana kepakaran mereka sebenarnya adalah dalam industri makanan dan minuman. Proses sertu yang ingin dijalankan perlu melihat kepada sifat industri itu sendiri, kerana keperluannya adalah berbeza. Wakil Syarikat H menambah lagi dengan memberi contoh sekiranya proses sertu perlu dijalankan di syarikat yang mengeluarkan produk farmaseutikal. Syarikat farmaseutikal yang mengeluarkan ubat-ubatan ini perlu mengawal suhu dan suasana kawasan pengeluaran mereka, kawasan pengeluaran perlu bertutup dengan kawalan tekanan air dan udara yang tepat. Produk makanan dan minuman perlu gunakan dan patuh kepada *Hazard Analysis and Critical Control Point* (HACCP) dan *Good Manufacturing Practice* (GMP), tapi keperluan untuk menghasilkan produk farmaseutikal adalah lebih lagi daripada itu. Tanpa pengetahuan yang betul atau kawalan yang tepat mengenai pengendalian alat yang sangat-sangat sensitif ini, kita boleh merosakkan alat tersebut dengan proses sertu yang dijalankan. Alatan tersebut juga boleh tercemar dengan tanah yang digunakan. Keadaan seperti ini akan lebih menyusahkan kepada industri farmaseutikal itu sendiri sedangkan tujuan sertu adalah untuk patuh kepada Syariah.

Melihat kepada keadaan di atas, Syarikat H tidak berani melakukan sertu untuk syarikat farmaseutikal kerana peralatannya sangat sensitif. Mereka hanya memberikan bimbingan asas sahaja, syarikat farmaseutikal tersebut perlu bekerjasama dengan syarikat penyedia perkhidmatan sertu yang lain bagi tujuan menjalankan sertu. Bila diajukan soalan sama ada perlunya garis panduan sertu khusus bagi setiap industri, terus beliau mengatakan “ya”. Ini kerana menurutnya, garis panduan sertu sedia ada yang dikeluarkan oleh JAKIM adalah berbentuk umum.

2. Prosedur dan Pengurusan Sertu

Jabatan U menerangkan bahawa untuk memohon sijil sertu umum, permohonan adalah perlu dilakukan kepada pihak JAIN/MAIN. Tiada caj pembayaran yang dikenakan oleh pihak JAIN/MAIN, caj bayaran adalah dibincangkan oleh klien dengan agen atau kontraktor yang akan menjalankan proses sertu. Pihak JAIN/MAIN akan melakukan proses pemantauan. Proses pemantauan ini juga tidak dikenakan caj kerana dianggap sebahagian daripada tugas hakiki kakitangan JAIN/MAIN. Namun begitu, tarikh untuk proses ini perlulah dibincang antara klien

dengan agen/kontraktor serta pihak JAIN/MAIN. Ini sangat penting supaya pada masa proses sertu dijalankan, kakitangan JAIN/MAIN akan turut berada di lokasi tersebut untuk memantau proses yang sedang dijalankan.

Semasa proses sertu dijalankan, walaupun pihak syarikat mempunyai eksekutif halal mereka sendiri, wakil daripada JAIN/MAIN perlu ada untuk memantau dan memberi pengesahan. Ini kerana, hanya pihak JAIN/MAIN yang boleh memberikan pengesahan kepada proses sertu yang berjaya dilaksanakan mengikut prosedur yang telah ditetapkan. Surat rasmi pengesahan sertu perlu dikeluarkan oleh pihak JAIN/MAIN kepada syarikat berkenaan (JAKIM, 2013).

Bagi prosedur dan pengurusan sertu, wakil daripada Jabatan T ada menerangkan usaha yang dibuat oleh JAKIM untuk menyelaraskan mekanisme bagi proses ini. Tiga kaedah yang sedang dipertimbangkan adalah seperti yang dinyatakan: (1) sertu dilakukan oleh pegawai di Bahagian Halal sendiri; (2) JAIN/MAIN melantik syarikat-syarikat luar (penyumberan luar atau kontrak) untuk melaksanakan sertu; dan (3) sertu dilakukan oleh Jawatankuasa Halal Dalam atau *Internal Halal Committee* (IHC) syarikat. Tiga kaedah ini masih dalam proses pemurnian di peringkat JAKIM. Proses pemurnian ini mengambil kira adakah pegawai yang diarahkan untuk membuat pengesahan itu nanti tidak dikenakan caj (percuma) sahaja atau siapa yang akan tanggung kos pegawai yang ditugaskan itu kerana proses adakalanya mengambil masa yang lama.

Wakil Jabatan T menerangkan lagi bahawa proses sertu di industri ini tidak sama seperti sertu rumah atau kawasan. Proses sertu di industri mengambil masa paling kurang ialah 3 hari. Aliran kerja proses sertu industri adalah seperti berikut:

- 1) Hari pertama: Proses membuka peralatan/mesin yang akan disertu.
- 2) Hari kedua: Proses sertu dilaksanakan.
- 3) Hari ketiga: Proses pemasangan semula peralatan/mesin yang telah disertu.

Proses sertu ini perlu dijalankan dengan berhati-hati bagi mengelakkan kerosakan pada peralatan/mesin. Ini kerana, terdapat mesin yang didatangkan dari luar negara dan mesin ini dalam kategori mesin terpakai (*second hand*). Penjagaan mesin terpakai ini adalah lebih rumit kerana ianya pernah digunakan sebelum ini dan proses memasang

semula mesin ini selepas proses sertu adalah susah dan mengambil lebih masa dari kebiasaan.

Kaedah-kaedah yang dinyatakan di atas membawa kepada keperluan prosedur operasi yang seragam (*standard operating procedure*) dalam pengurusan sertu oleh JAIN/MAIN. Prodesur dan pengurusan sertu ini boleh diseragamkan oleh JAKIM dan digunapakai oleh semua JAIN/MAIN. Ini akan lebih memudahkan prosedur dan pengurusan sertu serta mengelakkan kekeliruan kepada pihak yang memerlukan khidmat sertu ini, tidak kira di negeri mana pun mereka beroperasi.

3. Peluang Kerjaya Sebagai Jurusertu Bertauliah

Proses sertu boleh dilakukan oleh sesiapa sahaja, bila adanya keperluan untuk melakukan sertu. Ini tidak menjadi masalah sekiranya barang yang disertu itu adalah milik persendirian dan tiada keperluan untuk mengesahkan bahawa proses sertu telah dijalankan. Walau bagaimanapun, untuk tujuan pensijilan halal Malaysia, sekiranya proses sertu ini perlu dilaksanakan atas sebab-sebab tertentu, sijil pengesahan sertu akan dikeluarkan oleh JAIN/MAIN.

Apabila diajukan soalan kepada wakil Jabatan T mengenai adakah jurusertu bertauliah ini boleh dijadikan sebagai satu kerjaya. Wakil Jabatan T mengakui bahawa adanya keperluan kepada jurusertu bertauliah ini, bukan sahaja kepada industri halal tetapi juga untuk proses sertu rumah/kediaman dan juga tempat-tempat yang sering berlakunya kontaminasi.

Bagi Syarikat H, mereka menyatakan bahawa untuk situasi pada ketika ini, khidmat sertu yang mereka jalankan adalah mengikut kes yang diterima. Jadi, bila diajukan pertanyaan mengenai peluang kerjaya sebagai jurusertu bertauliah atau profesional, wakil Syarikat H menyatakan bahawa perlu sebagai kerjaya separuh masa, bukan kerjaya sepenuh masa. Ini kerana bagi mereka, sekiranya dilakukan secara sepenuh masa, akan jadi seperti tiada kerja sangat (bergantung kepada permintaan) dan tidak boleh sepenuhnya bergantung kepada kerjaya ini.

Walaupun bagaimanapun, wakil Syarikat H tidak menafikan bahawa kerjaya ini boleh pergi ke tahap yang lebih jauh. Beliau menegaskan bahawa kerjaya jurusertu bertauliah atau professional ini sekiranya mereka mendapat tugas untuk sertu kapal, platform carigali minyak dan gas – mereka akan menerima bayaran yang lumayan, setimpal dengan usaha yang dilakukan. Ini kerana caj yang dikenakan juga adalah caj yang

bersesuaian di industri minyak dan gas dan caj berkekaan adalah tidak sama sekiranya berada di darat.

Dengan perbincangan di atas, dapatlah disimpulkan bahawa perlu diwujudkan peluang kerjaya sebagai jurusertu bertauliah bagi memperkasakan jurusertu. Kerjaya jurusertu bertauliah ini seharusnya selari seperti tauliah penyembelih yang sah yang diuruskan oleh JAIN/MAIN. Kerjaya jurusertu ini juga penting bagi syarikat berskala sederhana dan besar untuk memenuhi keperluan mendapatkan pensijilan halal daripada JAKIM. Oleh yang demikian, kerjaya ini seharusnya diiktiraf oleh JAIN/MAIN

Memandangkan proses sertu yang dijalankan perlu pengesahan daripada pihak jabatan agama, klien untuk perkhidmatan sertu ini lebih mempercayai kakitangan daripada jabatan agama menguruskan dan menjalankan proses sertu. Bagi syarikat yang terlibat dalam menawarkan perkhidmatan sertu ini, mereka juga memerlukan perakuan daripada jabatan agama dalam usaha untuk meyakinkan klien dan juga bakal klien mereka bahawa perkhidmatan yang mereka tawarkan ini adalah sah dan boleh dipercayai.

Isu yang diketengahkan oleh syarikat pemberi khidmat sertu ini adalah lebih kepada isu kepercayaan terhadap penawaran perkhidmatan sertu yang disediakan. Maka, sekiranya wujud kerjaya sebagai jurusertu bertauliah, isu ini dapat diatasi kerana khidmat sertu dilaksanakan oleh mereka yang pakar dan diiktiraf dalam bidang ini.

4. Keperluan Kepada Penganjuran Kursus / Latihan Sertu

Proses sertu yang dijalankan adalah mengikut garis panduan sertu yang disediakan oleh JAKIM. Buat masa ini, syarikat-syarikat konsultansi halal yang ada bebas menawarkan dan melaksanakan latihan atau kursus berkaitan sertu. Namun begitu, kursus yang ditawarkan seperti ini belum ada yang mendapat pengiktirafan daripada JAKIM.

Wakil Jabatan S mengatakan bahawa beberapa siri perbincangan telah dilakukan bersama Kementerian Sumber Manusia, di bawah Jabatan Pembangunan Kemahiran (JPK). Perbincangan yang diadakan adalah menjurus kepada peluang untuk memperkasakan jurusertu, seperti mana yang telah dilakukan kepada jurusembelih. Wakil Jabatan S juga menegaskan bahawa memang terdapat keperluan untuk mengadakan kursus atau modul kemahiran secara berperingkat buat jurusertu. Modul atau kursus ini adalah bersifat teknikal dan JPK adalah organisasi yang

sesuai untuk membangunkan modul kemahiran ini bersama-sama JAKIM.

Jabatan T pula biasa menerima permintaan kursus dalaman daripada jawatankuasa halal dalaman (IHC) syarikat. IHC syarikat memerlukan kepakaran tim jabatan agama untuk memberi penerangan mengenai kursus buat jurusertu yang diadakan sebagai salah satu latihan dalaman yang dilakukan oleh pihak syarikat. Terdapat juga beberapa syarikat yang datang ke Jabatan T untuk membentangkan kaedah sertu yang dijalankan oleh syarikat mereka dan juga memohon pengesahan untuk proses sertu yang dijalankan.

Wakil Jabatan U menyatakan bahawa jabatan mereka lebih menfokuskan kepada kursus sembelihan kerana terdapat banyak isu yang timbul dalam proses sembelihan ini. Bagi proses sertu, tidak banyak permintaan (sangat sedikit) bagi penganjuran kursus tapi dalam jangka masa yang panjang (akan datang), kursus sertu ini perlu dimantapkan lagi. Ini termasuklah menyebarkan garis panduan yang dibuat dalam bentuk *hardcopy* dan *softcopy* supaya menjadi panduan kepada semua. Wakil Jabatan U juga mengakui bahawa kursus-kursus berkenaan dengan sertu ini perlulah mengambil kira perkembangan yang berlaku dalam industri pada masa akan datang seperti kewujudan mesin-mesin yang lebih canggih dan sebagainya.

Wakil Syarikat H turut menegaskan bahawa terdapat banyak kursus sertu yang ditawarkan di pasaran tetapi kursus sertu yang diiktiraf oleh JAKIM memang belum ada. Secara umumnya, yang dikira kompeten adalah Eksekutif Halal yang telah mengikuti Program Eksekutif Halal Profesional yang ditawarkan oleh Pusat Latihan Halal (PLH) yang diiktiraf oleh JAKIM.

Wakil Syarikat G juga menyokong idea perlunya latihan atau kursus untuk sertu yang menekankan aspek praktikal, bukan sekadar teori semata-mata. Kursus ini juga perlulah mendapat pengiktirafan atau tauliah daripada JPK.

5. Cabaran Yang Dihadapi Dalam Melaksanakan Proses Sertu

Proses sertu industri terutamanya yang melibatkan pensijilan halal perlulah dilakukan dengan teliti dan mengikuti garis panduan yang telah disediakan oleh JAKIM. Bagi penyedia perkhidmatan sertu, mereka turut menghadapi beberapa cabaran dalam melaksanakan proses sertu ini seperti yang diminta oleh klien mereka.

Salah satu cabaran utama ialah dari segi kepercayaan klien terhadap syarikat penyedia perkhidmatan sertu ini. Syarikat G menyatakan bahawa klien-klien syarikat lebih mempercayai kakitangan pihak autoriti agama untuk melaksanakan proses sertu berbanding syarikat penyedia perkhidmatan sertu. Syarikat penyedia perkhidmatan sertu ini memerlukan perakuan daripada pihak autoriti agama, barulah klien akan lebih mempercayai mereka dan mereka akan dilantik untuk menjalankan proses sertu tersebut. Masalah ini berkait rapat dengan isu perlunya jurusertu yang bertauliah. Sekiranya syarikat penyedia perkhidmatan sertu diiktiraf sebagai jurusertu yang bertauliah oleh JAKIM atau JAIN/MAIN, masalah ini akan dapat diselesaikan dan syarikat yang menjalankan perkhidmatan sertu ini dapat memasarkan perkhidmatan mereka dengan lebih meluas tanpa masalah mendapatkan kepercayaan daripada bakal klien mereka.

Bagi proses sertu untuk tujuan pensijilan halal, ianya memerlukan pengesahan pihak JAIN/MAIN. Punca kuasa bagi proses sertu jenis ini adalah sangat jelas dan dipatuhi oleh semua pihak. Namun begitu, punca kuasa bagi perkhidmatan sertu bukan untuk tujuan halal seperti sertu rumah, kolam renang, kenderaan persendirian dan sebagainya, ianya masih tidak jelas. Kita sedia maklum bahawa proses sertu ini boleh dilakukan sendiri (sekiranya bukan untuk tujuan pensijilan halal), namun terdapat juga individu yang mahu proses ini dijalankan oleh penyedia perkhidmatan sertu itu sendiri.

Cabaran lain yang turut dihadapi oleh penyedia perkhidmatan sertu ini ialah dari segi keseragaman SOP antara negeri. Sekiranya JAKIM mengeluarkan SOP yang akan dipakai oleh semua JAIN/MAIN, ini akan lebih memudahkan semua pihak. SOP ini juga sepatutnya menekankan mengenai bidang kuasa JAIN/MAIN ini setakat dalam negeri kawalan masing-masing supaya perlanggaran kawasan yang diamanahkan itu dapat dielakkan. Syarikat penyedia perkhidmatan sertu perlu juga mengambilkira kawasan yang ditauliahkan nanti (sekiranya peraturan jurusertu bertauliah terpakai hanya kepada di bawah JAIN/MAIN mengikut negeri masing-masing).

Wakil Syarikat H berpendapat bahawa tahap kesedaran dan kecekapan dalam industri halal untuk melakukan proses sertu itu adalah sangat penting. Pada pandangan mereka, industri perlu memainkan peranan menjadikan sertu ini sebagai salah satu SOP syarikat terutamanya yang terlibat dalam industri halal. Syarikat perlu bersedia sebelum berlaku

apa-apa kes kontaminasi yang memerlukan proses sertu dijalankan. Sekiranya tiada persediaan awal, syarikat-syarikat akan kabur mengenai bagaimana pelaksanaan akan dijalankan.

Wakil Jabatan S berpendapat bahawa perlunya diberi kefahaman kepada bukan Islam mengenai proses sertu ini. Ini kerana, dalam standard telah disebut sebagai *ritual cleansing*. Sepatutnya, istilah tersebut perlu dikekalkan sebagai sertu, supaya matlamat di sebalik proses yang dijalankan itu tercapai dan difahami oleh orang bukan Islam.

6. Fi Pengurusan dan Khidmat Sertu

Dari segi fi pengurusan dan khidmat sertu, tiada caj minimum atau maksimum yang ditetapkan oleh JAIN/MAIN mahupun JAKIM sendiri. Pernyataan ini disokong oleh wakil Jabatan U. Beliau menegaskan bahawa perundingan harga adalah antara klien/agen dengan kontraktor yang akan menjalankan proses sertu tersebut. Perundingan ini tidak melibatkan penetapan harga di pihak JAIN/MAIN.

Melalui temubual bersama dua syarikat yang biasa mengendalikan perkhidmatan sertu, umumnya kos-kos yang terlibat adalah mengambil kira keluasan kawasan yang perlu disertu, tahap kesukaran untuk menjalankan proses sertu, apa yang perlu disertu dan bahan-bahan/peralatan yang digunakan untuk melakukan sertu – bergantung kepada industri syarikat tersebut.

Terdapat beberapa cara yang boleh dilakukan untuk menetapkan harga berdasarkan keluasan kawasan yang perlu disertu. Wakil Syarikat H menyatakan bahawa penentuan kos yang pertama adalah berdasarkan keluasan kawasan. Untuk keluasan kawasan ini ia adalah subjektif, kerana terdapat syarikat yang caj sekaligus dan ada yang caj berdasarkan keluasan kaki persegi. Syarikat H mengenakan caj berdasarkan kaki persegi iaitu seringgit (RM1) atau seringgit setengah (RM1.50) bagi satu kaki persegi.

Dari segi bahan-bahan/peralatan yang digunakan untuk melakukan sertu, ianya bergantung kepada jenis industri syarikat klien beroperasi. Wakil Syarikat H menjelaskan caj kedua yang dilihat ialah peralatan yang akan terlibat dalam proses sertu. Ada syarikat klien yang hanya memerlukan khidmat sertu tempat, ada juga yang perlukan juga khidmat sertu peralatan yang digunakan. Untuk caj sertu peralatan, kebiasaannya akan dikira berdasarkan jumlah peralatan yang terlibat. Sekiranya terlalu banyak, jumlah caj akan dikenakan secara pukal.

Wakil Syarikat H menambah lagi dengan menegaskan bahawa pada kebiasaannya, mereka akan memberikan satu garis panduan kepada syarikat yang memerlukan khidmat sertu dari mereka. Berdasarkan pengetahuan dan pengalaman yang mereka ada, mereka meletakkan syarat supaya peralatan yang hendak disertu itu dicuci terlebih dahulu, terutamanya sekiranya wujud kotoran degil seperti minyak dan bahan-bahan lain. Sekiranya kotoran degil ini tidak dicuci, Syarikat H akan mengenakan caj yang berganda untuk khidmat sertu kerana kerja mereka akan menjadi sukar, perlu membersihkan kotoran degil sedia ada yang sukar dihilangkan sebelum proses sertu dilakukan. Kes-kes seperti ini kerap terjadi sekiranya khidmat sertu perlu dilaksanakan di dapur premis, keadaan seperti ini kurang berlaku sekiranya proses sertu dilaksanakan untuk perkhidmatan logistik.

Melihat kepada isu tenaga kerja, terdapat sesetengah syarikat mempunyai bilangan pekerja Muslim yang mencukupi untuk menjalankan proses sertu ini sendiri dengan hanya dipantau oleh syarikat yang memberikan khidmat sertu. Namun begitu, sesetengah syarikat tidak mempunyai pekerja Muslim dan memerlukan syarikat yang menyediakan perkhidmatan sertu ini untuk membawa pekerja Muslim bagi menjalankan aktiviti sertu. Maka sudah tentunya caj untuk perkhidmatan sertu ini akan meningkat. Wakil Syarikat H menjelaskan sekiranya syarikat klien tidak mempunyai tenaga kerja Muslim untuk menjalankan proses sertu dan memerlukan Syarikat H membawa kakitangan Muslim bagi untuk melakukan sertu bagi syarikat klien, caj juga akan dikenakan bagi tujuan ini.

Syarikat H juga mengatakan bahawa, caj tambahan akan dikenakan sekiranya proses sertu yang dijalankan oleh mereka perlu mendapatkan pengesahan jabatan agama Islam negeri. Ini kerana, mereka perlu membuat susunan kerja yang sewajarnya, tidak boleh di saat-saat akhir, paling kurang ialah seminggu sebelum tarikh proses sertu akan dilaksanakan.

Lebih kurang sama dengan apa yang dibuat oleh Syarikat H, Syarikat G juga mengambilkira faktor keluasan kawasan yang ingin disertu dalam meletakkan harga perkhidmatan mereka. Sekiranya mereka mendapat tawaran untuk melakukan proses sertu dapur (biasanya untuk pensijilan halal), mereka turut mengambilkira semua peralatan yang ada. Oleh yang demikian, Syarikat G akan meminta daripada klien mereka senarai peralatan yang ada di dalam dapur tersebut – termasuklah bilangan peti ais dan peti sejuk beku, pinggan mangkuk, sudu garfu, senduk, periuk,

dapur memasak, hud dapur dan banyak lagi. Sebut harga yang akan diberikan kepada klien akan mengambilkira keluasan dan semua peralatan yang perlu disertu di dalam dapur. Jika klien tidak dapat menyediakan senarai peralatan yang mereka ada, Syarikat G akan membuat lawatan tapak sebelum mengeluarkan sebut harga.

7. Pangkalan Data Penyedia Perkhidmatan Sertu

Sehingga ke hari ini, masih belum wujud satu pangkalan data bagi mereka yang menawarkan perkhidmatan sertu. Yang ada ialah laman sesawang milik syarikat penyedia khidmat sertu itu sendiri, yang mana mereka perlu menyatakan bahawa mereka menyediakan khidmat sertu sebagai salah satu perkhidmatan yang disediakan oleh syarikat mereka. Bakal klien akan menghubungi syarikat-syarikat ini sekiranya mereka memerlukan khidmat sertu. Wakil Syarikat G menyuarakan bahawa sekiranya bakal-bakal klien ini terus menghubungi pihak autoriti agama, syarikat yang menyediakan perkhidmatan sertu ini akan terlepas peluang keemasan untuk melakukan proses sertu berkenaan.

8. Inovasi Dalam Menjalankan Sertu

Melalui pemerhatian secara langsung yang telah dibuat oleh penyelidik di Brahims SATS Food Services Sdn Bhd, syarikat ini memiliki sembilan mesin pencuci sertu yang digunakan untuk mencuci lebih 500,000 pinggan mangkuk setiap hari. Proses ini sangat penting bagi syarikat kerana percampuran pinggan mangkuk daripada troli makanan yang mana pesawatnya menghidangkan juadah tidak halal dan demi menjaga kemaslahatan penumpang beragama Islam yang mementingkan aspek halal untuk menikmati makanan semasa dalam penerbangan mereka ke sesebuah destinasi. Proses sertu pinggan mangkuk dan kutleri ini juga merupakan syarat wajib dilaksanakan yang diletakkan oleh Malaysia Airlines Berhad bagi syarikat yang menyediakan sajian dalam penerbangan mereka.

Mesin pencuci sertu ini merupakan satu inovasi yang dilakukan dalam proses melakukan sertu dalam industri halal. Proses pembangunan mesin ini melalui beberapa fasa penting yang turut menyaksikan syarikat berkolaborasi dengan JAKIM bagi memastikan ianya mematuhi syarat sertu (Nurul Husna Mahmud, 2019). Bekalan campuran tanah yang digunakan dalam proses sertu menggunakan mesin ini juga diperolehi daripada pengeluar yang sudah mendapat pengesahan halal dari JAKIM.

KESIMPULAN

Sebagai sebuah negara yang mempelopori dan mendahului dalam bidang halal, inovasi seperti mesin sertu yang dibangunkan dan digunakan oleh Brahims SATS Food Services Sdn Bhd adalah suatu perkara yang amat dibanggakan. Inovasi seperti ini bukan sahaja membantu pihak syarikat menyediakan perkhidmatan halal kepada para pelanggan mereka tetapi juga membuka peluang kepada syarikat-syarikat lain yang berkecimpung dalam bidang yang sama untuk bersama-sama memastikan halal dan thoyyib itu bukan hanya pada bahan mentah dan proses pembuatan tetapi juga pada kutleri, alatan dan pinggan mangkuk yang digunakan.

Dapatan kajian memperlihatkan bahawa terdapat ruang penambahbaikan yang dapat dilakukan untuk pihak autoriti agama terutamanya JAKIM dan JAIN/MAIN dalam memantapkan pelaksanaan sertu dalam industri halal di Malaysia. Paling utama, garis panduan sertu perlu dikemaskini selari dengan keperluan semasa dan mengambilkira kepelbagaian industri yang mempunyai kekangan yang berbeza. Terdapat keperluan garis panduan sertu khusus bagi setiap skim halal. Langkah ini sangat penting bagi memastikan proses sertu yang perlu dilakukan oleh syarikat-syarikat dalam industri tersebut mematuhi SOP yang sebenar. Ini akan memudahkan proses pensijilan halal yang akan diberikan kepada syarikat-syarikat tersebut.

Di samping itu, pihak autoriti agama juga perlu menyeragamkan prosedur dan pengurusan sertu supaya tidak timbul kekeliruan yang akan menyukarkan proses kepada syarikat-syarikat yang memerlukan khidmat sertu ini. Turut dibangkitkan ialah keperluan mewujudkan peluang kerjaya sebagai jurusertu yang bertauliah agar proses sertu terutamanya yang melibatkan pensijilan halal ini dilakukan oleh mereka yang berkelayakan dan diiktiraf oleh jabatan agama.

Selain daripada itu, industri juga perlu kepada kursus-kursus atau latihan berkaitan sertu dalam usaha memantapkan ilmu dan kemahiran pekerja mereka sendiri berkaitan proses yang tidak kurang pentingnya ini. Kursus atau latihan in perlu diberikan secara berkala kepada para pekerja .

Dapatan kajian juga mendapati masih banyak cabaran dalam usaha melaksanakan proses sertu ini. Bagi mereka yang bukan beragama Islam, penerangan yang lebih teliti perlu dilakukan supaya mereka memahami hasrat dan kenapa proses sertu ini sangat perlu dilakukan terutamanya apabila sesuatu kawasan pemprosesan itu ingin diubah supaya boleh mendapat sijil halal.

Dari segi fi pengurusan dan khidmat sertu, masih belum ada kadar caj yang ditetapkan oleh JAKIM dan JAIN/MAIN untuk hal ini. Namun, syarikat penyedia khidmat sertu ini mempunyai perkiraan kos mereka sendiri sebagai asas penetapan harga kepada klien. Pihak autoriti agama mempunyai ruang untuk menasihatkan syarikat dalam penetapan harga atau membiarkan harga ini ditetapkan oleh syarikat penyedia khidmat sertu tanpa mekanisme kawalan harga pasaran.

Akhir sekali, terdapat keperluan untuk diwujudkan satu pangkalan data penyedia perkhidmatan sertu. Pangkalan data ini akan memudahkan bakal klien untuk mencari syarikat yang menyediakan perkhidmatan sertu yang bersesuaian dengan industri mereka. Ini kerana, keperluan bagi setiap industri adalah berbeza dan syarikat penyedia khidmat sertu ini juga mempunyai alatan dan kepakaran yang berbeza. Yang paling utama ialah, syarikat-syarikat penyedia khidmat sertu yang berada dalam pangkalan data ini adalah syarikat yang diiktiraf oleh JAKIM dan JAIN/MAIN.

PENGHARGAAN

Artikel ini merupakan sebahagian hasil kajian di bawah tajuk “Perlaksanaan Sertu Dalam Industri Halal Di Malaysia: Ke Arah Pembentukan Amalan Terbaik” yang dibiayai oleh Pusat Pengurusan Penyelidikan dan Inovasi USIM dan Institut Penyelidikan dan Pengurusan Halal (IHRAM) USIM di bawah kod penyelidikan: (PPPI/KHAS_IHRAM/03/051007/13718).

RUJUKAN

- Ahmad, N., & Shariff, S. M. (2016). Supply Chain Management: Sertu Cleansing for Halal Logistics Integrity. *Procedia Economics and Finance*, 37, 418-425.
- Al-Shīrāzī, Abū Ishaq Ibrahim bin Ali bin Yūsuf (t.th). *Al-Muhazzab fi Fiqh al-Imām al-Shafi'i*. 3vols. Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah
- Al-Zuhailī, Wahbah bin Mustafa (2007). *Al-Fiqh al-Islāmī wa Adillatuh*. Dimashq: Dār al-Fikr.
- Cavana, Robert & Delahaye, Brian & Sekaran, Uma. (2001). *Applied Business Research: Qualitative and Quantitative Methods*.
- Creswell, J. W. (1994). *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks. CA: Sage.

Hashim, P., Kassim, N., Hashim, D. M., & Jol, H. (2013). Study on the Requirement of Clay for Islamic Cleansing in Halal Food Industry. *Turkish Online Journal of Science & Technology*, 3(3).

Ibn Daqīq al-'Aid (t.th). *Ihkām al-Ihkām Syarḥ 'Umdat al-Ahkām*. Maṭba'ah al-Sunnah al-Muḥammadiyah.

Ibn Ḥajar al-Haitamī, Aḥmad bin Muḥammad (1983). *Tuḥfat al-Muḥtāj fī Sharḥ al-Minhāj*. Mesir: al-Maktabah al-Tijāriyah al-Kubrā.

JAKIM (2013). *Garis Panduan Sertu Menurut Perspektif Islam*. Kuala Lumpur.

JAKIM (2020a). Manual Prosedur Pensijilan Halal Malaysia (Domestik) 2020.

Diakses dari

http://www.halal.gov.my/v4/index.php?data=bW9kdWxlc9uZXdzOzs7Ow%3D%3D&utama=panduan&ids=202009285f719a6a9f166&fbclid=IwAR3Opn2VyXX9bJmkO-TJsGPI1oUEmckRnE2ZMCcYNHpfFnKj0F_1pMZNH32w

JAKIM (2020b). Sistem Pengurusan Halal Malaysia (MHMS) 2020. Diakses dari

<http://www.halal.gov.my/v4/index.php?data=bW9kdWxlc9uZXdzOzs7Ow%3D%3D&utama=panduan&ids=202009285f719af9b1509&fbclid=IwAR3l1yvnSPt9qAnrPPHT5YDbylpQDW5VcUbAq7zvQGm-biUhN5o-FfQgfzw>

Kamus Dewan Edisi Keempat, 2017. "Sertu". Diakses dari

<http://prpm.dbp.gov.my/Cari1?keyword=sertu>

Kassim, N., Hashim, P., Hashim, D. M., & Jol, H. (2014). New Approach of Samak Clay Usage for Halal Industry Requirement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 121, 186-192.

Maykut, P., & Morehouse, R. (1994). *The Falmer Press teachers' library*, 6. *Beginning qualitative research: A philosophic and practical guide*. Falmer Press/Taylor & Francis, Inc.

Mohd Mahyeddin Mohd Salleh (2017). *The Use of Animal Parts in Halal Product in Malaysia*. Tesis Phd. Serdang: Universiti Putra Malaysia.

Muslim bin al-Ḥajjāj al-Naisabūri (t.th). *Al-Musnad al- Ṣaḥīḥ (Ṣaḥīḥ Muslim)*. 5 vols. Ed: Muḥammad Fuad ‘Abd al-Bāqī. Beirut: Dār Iḥyā’ al-Turāth al-‘Arabi.

Nurul Husna Mahmud (2019, Mei 19). Sertu Pinggan Mangkuk Pesawat.

Harian Metro. Diakses dari

<https://www.hmetro.com.my/rencana/2019/05/457267/sertu-pingg-an-mangkuk-pesawat>

Salleh, M. M. M., Halim, M. A. A., & Abd Aziz, S. (2020). Implementation Of Islamic Cleansing (Sertu) In The Halal Industry. *Al-Qanatir: International Journal of Islamic Studies*, 18(1), 1-9.

Silverman, D. (Ed.). (2016). *Qualitative Research*. SAGE.

Transkrip temubual bersama dua syarikat penyedia khidmat sertu dan tiga pihak autoriti agama.

Penafian

Pandangan yang dinyatakan dalam artikel ini adalah pandangan penulis. Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa tidak akan bertanggungjawab atas apa-apa kerugian, kerosakan atau lain-lain liabiliti yang disebabkan oleh / timbul daripada penggunaan kandungan artikel ini.